

MİTOLOJİK ESKATOLOJİNİN YORUMU*

Rudolf BULTMANN
Çev.: Cengiz BATUK**

-1-

Geleneksel teoloji dilinde eskatoloji, son şeylerin doktrindir ve “son” zamanın akışı içindeki bir sonu ifade eder yani gelecek bizim zamanımıza göre olduğu için dünyanın sonu yakındır. Fakat peygamberlerin ve İsa’nın aktüel öğretisinde bu daha geniş fazla bir anlama sahiptir. Gökyüzü kavramında Tanrı’nın aşkınlığı, uzayın kategorilerinin katmanlarıyla ifade edilmiş, tasarlanmıştır. Bu nedenle, dünyanın sonu kavramında Tanrı’nın aşkınlığı düşüncesi zamanın kategorileriyle ifade edilmiştir. Bununla birlikte aşkınlık düşüncesi basit bir düşünce değildir. Fakat Tanrı’nın aşkınlığının önemi, Tanrı’nın asla alışılmış bir fenomen olarak bulunmamasıdır. Daima Tanrı’nın gelişi bilinmeyen bir gelecek tarafından örtülmüş gizlenmiştir. Eskatolojik öğretisi içinde bulunulan zamanı, geleceğin ışığı altında gösterir ve insana şöyle söyler: Bu dünya, tarihin ve doğanın dünyası, içinde bizim yaşadığımız dünya, içinde yalnızca dünyayla ilgili planlar yaptığımız dünya; geçici ve fanidir. Evet, sonsuzluğun karşısında bütünüyle boş ve gerçekte dışıdır.

Bu anlayış mitsel bir eskatolojiye has değildir. Shakespeare’nin muhteşem ifadesiyle örneğini verdiği bilinmektedir:

Bulut kaplı kuleler, harika saraylar,
Görkemli tapınaklar, en büyüğü yerkürenin kendisi,
Yaşasın, onun mirasının tümü, yok olacak,
Ve bu hayali gösteri (tören) gibi soldular,

Geride bir harabeyi bile (miras) bırakma. Biz sanki bir kumaşız (maddeyiz)

* Rudolf Bultmann, “The Interpretation of Mythological Eschatology”, *Jesus Christ and Mythology*, Charles Scribner’s Sons, New York, 1958, ss.22-34.

** Dr., Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

Üzerinde rüyaların oluşturulduğu; ve bizim küçük hayatımız

Bir uykuyla döndürülmektedir...

Tempest IV, 1

Benzer anlayış peygamberlerde ve İsa'da mevcut olan eskatolojik anlayışı paylaşmayan Yunanlılar arasında bile kullanılmaktadır. Pindar'ın bir ilahisinden alıntı yapmama müsaade edilirse:

Bir günün yaratıklarından herhangi biri nedir? O olmayan nedir?

İnsandır, fakat (insan) karanlığın bir rüyasıdır.

Pythian Odes 8, 95-96

Ve Sophocles'den:

Yazık! Biz yaşayan ölümlülere, biz neyiz,

Fakat bütününüyle hayaletler ya da hakikat olmayan gölgeler miyiz?

Ajax 125-126

İnsan hayatının sınırını kavramak, idrak etmek, insanı "küstahlık"a karşı uyarır ve "düşünceli davranmaya" ve "saygılı" olmaya çağırır. "Hiçbir şey çoğalmaz" ve "güçle övünülmez" şeklinde Grek aklı söylüyor. Grek trajedisi, birçok atasözünün gerçekliğini insan kaderinde onun temsil ediyor olmasıyla gösterir. Plataeae Savaşında ölen askerlerden Aeschylus'un söylediği şu şeyleri öğrenmeliyiz:

Ölümlü insan, daha fazla övünmemeye ihtiyaç duyar...

Zeus, bir gerçeklik, çok küçük, miniminnacık övünmelerin cezalandırıcısıdır

Ve ağır eliyle düzeltir.

Persians 820-828

Ve tekrar Sophocles Athene Ajax'ında deli Ajax'a söyler:

Bu gözlerle uyardı, Odysseus, gör kendini

Tanrılara karşı övünmeme sözü söyle

Ya da gururla iftihar etme. Şayet silahlarının olmasından mutluysan

Seni arkadaşlarının üzerine yükseltsin ya da zenginliğini artırsın.

Bir gün yere düşebilirsin ve bir gün yükselebilirsin

Bütün her şey ölümlüdür; fakat tanrılar kabul edecek

Ağırbaşlıyı (ciddiyet) ve nefrete başkaldıranı (sobriety and frowardness abhor)

127-133

-2-

Şayet, geleceğin karşısında, şimdinin güvensiz genel insan anlayışının, eskatolojik düşünce içinde ifade edilmekte olduğu doğruysa, o zaman biz şunu sormalıyız: “*Grek ve Biblical anlayış arasındaki fark nedir?*” Grekler, “kader”de ötelere aşkın gücünü tanrıların bütün insanların boş işleriyle mukayese etmek suretiyle bulurlar. Onlar, zamanın sonundaki kozmik bir olay olarak eskatolojinin mitolojik kavramına/anlamına iştirak etmezler; ve denilebilir ki Grek düşüncesi Biblical kavramdan daha çok modern insan düşüncesine benzerdir. Çünkü modern insan için mitolojik eskatoloji geçip gitmiştir. Kitabı Mukaddes eskatolojisinin yeniden canlanması mümkündür. Ancak onun eski mitolojik formu canlanmayacak fakat modern teknolojinin korkunç görünümünden özellikle atomik bilimler, insanoğlunun bilim ve teknolojiyi kötüye kullanmasıyla dünyamızın yok olmasına neden olabilir. Biz bu ihtimali düşündüğümüzde dünyanın sonunun yaklaştığını söyleyen eskatolojik öğretiler tarafından uyandırılan büyük korku ve endişe hissedebiliriz. Öğretinin bugün artık anlaşılır olmayan bir çerçevede geliştirildiğinden emin olunabilir. Fakat onlar dünyanın sonunun bilgisini açıklarlar ve son, bizim hepimize çok yakındır çünkü bizler, hepimiz, bu sonlu dünyanın varlıklarıyız. O, eski ahit peygamberleri gibi İsa'nın da dünyanın sonunun neden çok yakın bir gelecekte vuku bulacağını beklediğini tam olarak bu sezgilerin gücüyle açıklayabilir. Tanrı'nın haşmeti ve O'nun yargılamasının kaçınılmazlığı ve bu dünyanın boşluğuna karşı insanlara, dünyanın sonu olduğun görüldüğü ve kriz saatinin içinde bulunulan zaman olduğu kuvvetle hissedildi.

İsa, Tanrı'nın iradesini ve insanın sorumluluğunu eskatolojik olaylara işaret ederek bildirdi. Fakat onu Tanrı'nın iradesini bildirmesi bir eskatolojist olması nedeniyle değildir. Tam aksine o Tanrı'nın iradesini açıkladığı için bir eskatolojisttir.

Kitabı Mukaddes ve Grek düşüncesinin bilinmeyen bir gelecekte önerdikleri insan anlayışları arasındaki fark daha parlak bir ışıktaki görülebilir. Gerçekte peygamberlerin ve İsa'nın düşüncesinde Tanrı'nın tabiatı O'nun her şeyi yapabilme gücü ve yargılamasının yalnızca haddini bilmezlik ve övünmeyle Tanrı'yı gücendiren insana dokunmasından daha fazlasını içerir. Peygamberler ve İsa için Tanrı doğruluğu ve adaleti isteyen ve bu yüzden bütün insan eylem ve düşüncelerini yargılayan "Tek/Biricik Kutsal"dır. Dünyanın boş olması sadece geçici olmasından değildir fakat insanın kötülüğün yayıldığı ve günahın yönettiği bir yerde dönüp durması nedeniyledir. Bu nedenle, dünyanın sonu Tanrı'nın yargılamasıdır; bu eskatolojik öğreti yalnızca insanın durumunun boşluğunun farkında olmasına neden olmaz ve insanları Grekler arasında olduğu gibi ılımlı olmaya ve tevazuya ve boyun eğmeye (tevekküle) çağırır; O, insanı Tanrı'ya karşı ilk ve en önemli sorumluluğa ve tevbeyle davet eder. O, bunları Tanrı'nın iradesine göre düzenleye çağırır: İsa'nın eskatolojik öğretileriyle bir gün Yahudi apokaliptiğinin aşikar olanları arasındaki karakteristik farktır. Apokaliptisizmde geçen mutlu geleceğin bütün resimleri, İsa'nın öğretisinde yok oluyor.

Düşünce bu bağlamda olduğundan, Kitabı Mukaddes ve Grek düşüncesi arasındaki diğer farkları açıklamıyoruz. Örneğin, tek kutsal Tanrı'nın kişiliği Tanrı ve insan arasındaki kişisel ilişki ve Tanrı'nın dünyanın yaratıcısı olduğuna dair Kitabı Mukaddes inanc, bizim dikkatle düşünmemiz gereken en önemli noktadır. Eskatolojik öğreti, yalnızca ilahi yargılama olarak dünyanın sonunu çok yakın olarak ilan etmez. Aynı zamanda kurtuluş zamanının ve sonsuz mutluluğunda başlangıcı olarak ifade eder. Dünyanın sonu sadece negatif değil pozitif bir anlamda sahiptir. Mitolojik terimleri kullanmak, Tanrı'nın aşkın güçleri karşısında dünyanın ve insanın sonluluğu yalnızca bir uyarı değil aynı zamanda bir teselliye de içerir. Antik Greklerin dünyanın ve bu dünyanın işlerinin boşluğu hakkında aynen bu şekilde konuşup konuşmadıklarını sorabiliriz. Euripides'in sorusundaki gibi bir ses duyabileceğimizi düşünüyorum:

Kim bilebilir, hayatın gerçekte ölüm olup olmadığını ya da ölümün hayat olup olmadığını?

Frg. 638 (Ed. Nauck)

Konuşmasının sonunda yargıcına Sokrates şöyle söyler:

Fakat şimdi zaman uzağa geçip gitmektedir. Ben ölmeye gidiyorum ve sen yaşamaya; fakat hangimizin daha iyi bir yazgıya gittiğini Tanrı'dan başka hiç kimse bilemez.

Apol. 42a.

Benzer bir durumda Platonik Sokrates de şöyle diyor:

Ruh ölümsüzse, ona göstermeli, onu sevmeliyiz yalnızca bizim hayat diye adlandırdığımızı, bu zamana saygılı değil bütün zamanlara saygılı olmalıyız.

Phaed, 107c.

Bütün bunların üstünde, biz şu ünlü söylemi düşünmeliyiz:

Ölme pratiği

Phaed, 67e.

Platon'a göre bu felsefecinin karakteristik özelliğidir. Ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır. İnsan ne kadar uzun yaşarsa yaşasın, ruh bedene ve onun ihtiyaçlarına bağımlıdır. Felsefeci ruhunu araştırarak yaşamını sürdürür. Çünkü beden ruhu bozmakta ve gerçekliğe ulaşmasını engellemektir. Felsefeci temizleyiciyi arar yani bedenden ruhu azad etmeyi ister. Bu yüzden de o "ölmeye önem verir".

Şayet ölümden sonraki hayat hakkındaki Platonik (Eflatuncu) umudu eskatolojik olarak adlandıırırsak, ölümden sonra çok büyük mutluluk umut ettiği kadar ve aynı şekilde çok büyük mutluluğun özgürlük olarak adlandırılabilirdiği kadarıyla Hıristiyan eskatolojisi Platonik eskatolojiyle aynı fikirdedir.

Bu özgürlük, Platon için beden ruhtan özgürlüğüdür; varlığın üst gerçekliği olan hakikati algılayabilen ruhun özgürlüğü; ve Grek düşünürlere göre ne yazık ki, gerçekliğin alanı aynı zamanda güzelliğin alanıdır. Plato'ya göre bu aşkın mutluluk yalnızca negatif ve soyutluluk içinde değil aynı zamanda pozitif terimlerle tanımlanabilir. Çünkü aşkın olan gerçekliğin alanıdır ve

gerçek müzakere içersinde yani diyalogda bulunabilir. Platon, aşkın alanı diyalogun alanı olarak pozitif anlamda resmedebilir. Sokrates, birisinin bu tarafta yaşadığı gibi tetkik, inceleme ve keşfetme içinde öteki taraftaki hayatını geçirmesinin en iyi şey olması gerektiğini söylüyor. “Karşılıklı konuşma ve onlarla birlikte düşünme ve onları değerlendirmek ölçüsüz bir mutluluk olmalıdır.” (Apol. 41c.)

Hıristiyan düşüncesinde özgürlük, hakikatin kabulüyle tatmin olan bir ruhun özgürlüğü değildir; kendisi olmuş insanın özgürlüğüdür. Özgürlük günahattan ya da kötülükten uzak olmaktır. Pavlus’un söylediği gibi, flesh’ten, eski benliğinden uzaklaşması, özgür olmasıdır. Çünkü Tanrı Kutsal’dır. Böylelikle, elde edilen büyük mutluluk Tanrı’nın yargılamasıyla lütuf ve doğruluk anlamlarına gelir. Bununla birlikte görkemli bir şölen olarak bir çok sembolik resimde ya da Yuhanna’nın Vahiy kitabında çizdiği bir çok resminde korunan, doğruluğu gösterilen bu tarifsiz anlatılmaz kutsallığı betimlemek imkansızdır. Pavlus’a göre “Tanrı’nın Krallığı, yiyecek ve içecek sorunu değildir. Kutsal Ruh bağlılığında gerçekleşen doğruluk, barış ve sevinçtir.” (Rom. 14:17). İsa, “Ölümler arasında dirilenler, ne evlenirler ne de evlendirilirler. Tersine göklerdeki melekler gibidirler onlar.” (Mark. 12:25). Fiziksel beden ruhsal bedenle yer değiştirir. Şundan emin olunabilir: Bizim eksik bilgimiz sonradan mükemmelleşecektir ve sonra biz Pavlus’un dediği gibi yüz yüze göreceğiz (I. Kor. 13:19-12). Fakat Grek düşüncesinde gerçekliğin bilgisi anlamında değildir. Fakat, Tanrı’yla sıkıntısız bir ilişkidir. İsa’nın yüreğinde temizlik olanların Tanrı’yı göreceği vaadinde bulunması gibi (Mat. 5:8).

Daha fazla bir şey söyleyemiyorsak, Tanrı’nın eyleminin Tanrı’nın yüceltilmesiyle giderek zenginleştiği, geliştiği içindir. Bu nedenle günümüzdeki Tanrı’nın Kilisesi, O’nun rehberliği eşliğinde şükranın sunulmasıyla ve övülmesinden başka bir amaca sahip değildir (Filip. 1:11). Bundan dolayı mükemmellik içindeki geleceğin Kilisesinin, övgü ve şükran seslerinin (2 Kor. 1:20; 4:15; Rom. 15:6) yükseldiği bir ibadet toplumundan başka bir şey olması düşünülemez. Bunun örneklerini Yuhanna’nın Vahiyinde görüyoruz.

Elbette, aşkın mutluluk kavramlarının her ikisi de mitolojiktir; hem ibadet kulluk olarak Hıristiyan mutluluk kavramında olduğu kadar felsefi bir diyalog olarak Platonik mutluluk kavramı

da mitolojiktir. Her bir kavram insanın kendi gerçek asıl varlığının mükemmelliğiyle zenginleştirdiği dünya olarak dünyanın aşkınlığı hakkında konuşmayı amaçlamaktadır. Bu asıl varlık, bu dünyada yalnızca eksik olarak gerçekleşebilir. Fakat yine de arınan talep edilen arzulanan ve özlem duyulan bu dünyadaki hayatı belirler.

İki kavram arasındaki fark, insan tabiatı teorilerinin farklılığı nedeniyledir. Platon, ruhun alanının zamansız ve tarihsiz bir alan olarak düşünür. Çünkü o, insan tabiatını zamanın ve tarihin subjesi olmayarak düşünür. İnsan varlığının Hıristiyan kavramı, insanın temel olarak geçici bir varlık olduğu şeklindedir. Geçiciliğinin anlamı, karakterini şekillendiren bir geçmişe sahip olan ve daima diğer yeni rastlantıların olduğu bir geleceğe sahip tarihsel bir varlık olmasıdır. Bu nedenle ölümden sonraki gelecek ve bu dünyanın ötesi tamamıyla yeni bir gelecektir. Bu, bütünüyle ölçülemezdir. Sonra, “yeni bir gök ve yeni bir yeryüzü” olacaktır. (Vah. 21:1; 2 Pet. 3:13). Gelecek Kudüs’ü gören kimse (Yuhanna ç.n.) bir ses duyar: “işte, her şeyi yepyeni yapıyorum.” (Vah. 21:5). Pavlus ve Yuhanna bu yeniliği bekliyor. Pavlus, “herhangi bir kimse Mesih bağlılığında o yeni bir yaratıktır; eski geçip gitti, işte yeni geldi.” (2 Kor. 5:17) ve Yuhanna şöyle söylüyor: “Size yeni bir gelecek yazıyorum. Bu buyruk, hem Mesih’e hem de sizlere dönük gerçekliktir. Çünkü karanlık geçiyor ve gerçek ışık şimdiden aydınlık veriyor.” (1 Yuh. 2:8). Fakat bu yenilik görülebilir bir şey değildir. Çünkü bizim yeni hayatımız “Mesih’le birlikte Tanrı’ya bağlılığımızda gizlenmiştir.” (Kol. 3:3); “henüz ileride bizim ne olacağımız belirgin değildir.” (1 Yuh. 3:2). Kesin bir biçimde bu bilinmeyen gelecek, kendilerine ilham veren Kutsal Ruh’a bağlılıkta inananları karakterize eden kutsallık ve sevginin içinde ve kilise sevgisinde bulunmaktadır. Sembolik resimdekiler hariç tutularak tanımlanamaz: “Çünkü bu umutla kurtuluş bulduk. Ama umut bağlanan şey görülseydi ona umut denmezdi. Çünkü gördüğü şeye kim umut bağlar?” Oysa görmediğimiz şeye umut bağlarsak onu sabırla bekleriz.” (Rom. 8:24-25). Bu nedenle, bu umut ya da bu iman Tanrı’nın sunacağı, bilinmeyen geleceğe hazır olma durumu olarak adlandırılabilir. Kısaca, ölüm ve karanlığın yüzünde Tanrı’nın geleceğine açık olmayı ifade eder.

Sonra bu İsa'nın mitolojik öğretisinin daha derin anlamıdır; Tanrı'nın geleceğine açık olmak; hiç beklemediğimiz bir zamanda, bir gece ansızın bir hırsız gibi gelecek olan bu gelecek için hazırlanmış olmak; hazırlanmış olmak çünkü bu gelecek, bu dünyaya bağlı olan ve ondan özgürleşmemiş olan bütün insanlar için bir yargılama olacak ve Tanrı'nın geleceği onlara açılmayacaktır.

-3-

İsa'nın eskatolojik öğretisi, mitolojik formuyla ilk Hıristiyan toplumu tarafından benimsendi ve devam ettirildi. Fakat çok kısa süre sonra mitolojiden arındırma yöntemi kısmen Pavlus'la radikal olarak Yuhanna'yla başladı. Sonucu belirleyen adım, Pavlus'un eski dünyanın geriye dönüm noktasının bir gelecek sorunu olmadığını deklare etmesiyle atılmıştır. Fakat İsa Mesih'in gelişi hakkındaki yeri aynen aldı. "Fakat, zaman dolduğunda Tanrı, kendi öz Oğlunu gönderdi." (Gal. 4:4) Elbette, Pavlus, hâlâ dünyanın sonunu kozmik bir drama olarak beklemektedir: Mesih'in bulutların üzerinde gelişi (parousia), ölümlerin dirilişiyle sonucu belirleyen olay başlamış olacaktır. Kilise daima haklı çıkan ve canlı olan seçkinlerin, azizlerin eskatolojik toplumdur. Çünkü onlar, Mesih'e bağlıdırlar. Ölümü lağveden olarak ve hayatı getiren ve İncil'in ışığı altında ölümsüzlüğü getiren ikinci Adem olarak Mesih'e bağlı olmak (Rom. 5:12-14; 2 Tim. 1:10). "Ölüm yok edildi, zafer kazanıldı." (2 Kor. 15:54). Bu nedenle, Pavlus, eski peygamberlerin beklenti ve vaadlerinin İncil aşağıdaki şekilde ilan ettiğinde görevini tamamlamış olduğunu söylemektedir: "Çünkü, Tanrı diyor ki 'Uygun zamanda seni işittim, kurtuluş gününde sana yardım ettim.' Uygun zaman işte şimdidir. Kurtuluş günü işte şimdidir." (2 Kor. 6:2). Mutluluk zamanının ödülü olarak beklenen Kutsal Ruh armağan edilmiştir. Bu bağlamda gelecek önceden tahmin edilmiştir.

Bu mitolojiden arındırma ayrı bir örnekte incelenebilir. Yahudi apokaliptik beklentilerinde, Mesihsel krallık beklentisi önemli bir rol oynadı. Mesihsel krallık, eski dünya zamanı ve yeni çağ arasındaki bir ara dönem yönetimidir (interregnum). Pavlus bu apokaliptik, mitolojik Mesihsel ara dönem (interregnum) düşüncesini Mesih Krallığı Baba Tanrıya tesliminin sonunda, Mesih'in dirilişi ve onun parousiası arasındaki zaman olarak açıklar (1 Kor. 15:24). Bunun anlamı, İncil'in öğretisindeki bu zaman

gerçekte Mesih'in Krallığının zamanı olarak önceden olduğu gibi umut edilmesidir. İsa, şimdi Mesih'tir, Rab'dir.

Pavlus'tan sonra Yuhanna radikal bir tarzda eskatolojiyi demitolojize etti. Yuhanna için İsa'nın gelişi ve harekete geçmesi, eskatolojik bir olaydır. "Ve yargı da şudur: dünyaya ışık geldi. Ama insanlar ışığın yerine karanlığı sevdiler. Çünkü yaptıkları işler kötüydü." (Yuh. 3:19) Şimdi, bu dünya yargılanıyor. Şimdi bu dünyanın yöneticisi dışarı atılacak." (Yuh. 12:31) Yuhanna'ya göre İsa'nın dirilişi, Pentekost ve parousia'sı bir ve benzer olaylardır. Ve bunlar daima ebedi bir hayata inanırlar. "Ona iman eden yargılanmaz, iman etmeyen ise zaten yargılanmıştır." (Yuh. 3:18) "Oğul'a iman edenin sonsuz yaşamı vardır. Oğul'u dinlemeyen ise yaşam yüzü görmez. Tanrı'nın öfkesi onun üzerinde kalır." (Yuh. 3:36) "Hakikaten, size önemle bildiriyorum: vakit geliyor ve işte geldi bile ölümler Tanrı Oğlu'nun sesini işitecekler ve işitenler yaşayacaklardır." (Yuh. 5:25) "İsa, diriliş ve yaşam Benim" dedi; "Bana iman eden ölmüş olsa da yaşayacaktır. Yaşamakta olan herhangi bir kimse de bana iman ederse sonsuzluk boyunca hiç ölmeyecektir." (Yuh. 11:25-26 vd.)

Pavlus'da olduğu gibi Yuhanna'da da mitolojiden arındırma daha ileride özel bir örnekte ele alınıp incelenebilir. Yahudi eskatolojik umutlarında, örneğin Selaniklilere İkinci Mektupta (2:7-12) tanımlandığı gibi tamamıyla mitolojik bir figür olarak Antichrist (Deccal) figürünü buluruz. Yuhanna'da sahte öğretmenler, bu mitolojik figürün rolünü oynarlar. Mitolojinin tarih içerisindeki yeri değiştirilmiştir. Bunun örnekleri, bana görünenler gibi mitolojiden arındırma bizzat Yeni Ahit'in kendisinden başladığını gösterir. Bu da bizim bugünkü mitolojiden arındırma faaliyetimizin benzerinin bizzat Yeni Ahit'in kendisinde başladığını gösterir. Böylelikle bizim bugünkü mitolojiden arındırma çabamız doğrulanmış, haklılık kazanmış olur.